

INDICACIONS BIBLIOGRÀFIQUES

SOBRE

COSTUMS JURÍDICS D'ESPANYA I ESPECIALMENT DE CATALUNYA

per

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

Llicenciat en Filosofia i alumne de Dret
a la Universitat de Barcelona

Els presents apuntaments bibliogràfics constitueixen un apèndix a l'estudi del meu germà Tomàs sobre *Joaquim Costa i els estudis consuetudinaris a Espanya* (pàgs. 89-148), podent servir a la vegada d'itinerari per a les recerques d'Etnografia jurídica d'Espanya i especialment de Catalunya.

Prenem com a punt inicial l'obra consuetudinària de Joaquim Costa. Com a derivacions de la mateixa esmentem els estudis consuetudinaris publicats a la «*Revista general de Legislación y Jurisprudencia*» de Madrid, i els concursos de la «*R. Academia de Ciencias Morales y Políticas*». Iniciem, a més, una llista d'estudis y publicacions consuetudinàries d'Espanya, de procedència vària.

Hem concentrat especialment la nostra atenció a Catalunya, que és l'àrea d'investigació de l'ARXIU. Demés de publicacions i fascicles, hem consultat especialment la «*Revista Jurídica de Cataluña*» i «*La Notaría*».

També registrem varis estudis publicats a la «*Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*» (en les seves diferents èpoques i amb diversos títols), orgue principal del moviment agrícol català, solidaritzat en certs moments amb el moviment jurídic.

Ens hem limitat a les publicacions sobre costums jurídics actuals. Per això hem eliminat les referents a costums històrics, que pertanyen al camp de l'Història del Dret. També hem deixat de banda les obres d'Economia popular, amb tot i tenir aplegats nombrosos materials referents a Economia rural de Catalunya.

No tenim la pretensió d'haver donat completa la bibliografia catalana. Resten publicacions per explorar, principalment revistes comarcals, on s'hi trobarà, sens dubte, alguna notícia d'institucions i costums típics del país. Agraïrem als col·laboradors de l'ARXIU, als juriconsults i a tots els estudiosos en general, que'ns donguin coneixement d'altres obres i articles no registrats, per tal d'anar completant la present llista en els successius cursos.

PART PRIMERA (1)

COSTUMS JURÍDICS D'ESPANYA

1. *Obra consuetudinària de Joaquim Costa.

Vegi's tot l'estudi sobre aquest tema que figura en el present volum (pàgs. 89-148), i el capítol destinat a «Joaquim Costa» en la secció de «Publicacions registrades».

2. «Revista general de Legislación y Jurisprudencia», de Madrid.

B. D. de R. : *Consulta sobre contratos de ganados*, hecha por D. José Miranda, cura de la parroquia de Valdesoto, a

(1) Totes les obres precedides d'un * són registrades en els vols. I o II d'ESTUDIS I MATERIALS o bé han ingressat en l'ARXIU encara que no apareixin com a registrades en la secció corresponent.

los Rvdmos. PP. Maestros del Convento de San Esteban de Salamanca, O. P., a 8 de Junio de 1841. — Vol. 72 (any 1888), pàg. 677.

Descriu vàries menes de parceries o *comuñas* usuals a Astúries.

CALVO Y GARCÍA (José): *Costumbres jurídicas de España. La pesca en el Mar Menor de Murcia*. — Vol. 91 (any 1897), pàg. 453.

COSTA (Joaquín) Y OTROS AUTORES: *Derecho consuetudinario de España*. — Vols. 54, 58, 64, 65, 67, 88, 89, 90, 91 i 92 (anys 1879, 1881, 1884, 1885, 1896, 1897 i 1898).

Sota aquest títol genèric es publicà a la «Revista» la informació promoguda per En Costa, que més tard fou aplegada en l'obra colectiva: * *Derecho consuetudinario de España* (Barcelona, Soler ed.), 2 vols.

GIRÓN (Joaquín): *Derecho consuetudinario de España. Mancha. Postura de viña a medias*. — Vol. 92 (any 1898), pàg. 114.

GÓMEZ RODRÍGUEZ: *Prorrateo de soldadas de labradores en Castilla*. — Vol. 19 (any 1861), pàg. 318.

PARGA-SANJURJO (J. A.): *La compañía gallega*. — Vol. 96 (any 1900), pàgs. 110 i 305.

RAMOS (Rafael): *La prenda agrícola. Sobre formas populares de crédito agrícola en la comarca de Elche*. — Vol. 112 (any 1908), pàg. 508.

STÖLLE Y ÁLVAREZ (Vicente): *De la compañía gallega*. — Vol. 68 (any 1886), pàg. 55.

Costumbres regionales ante el Código. — Vol. 82 (any 1893), pàg. 553.

Referències a la societat o *compañía gallega*, servitut de *medio yugo*, *partija provisional de roturación de montes*, extinció de parceria de bestiar i altres costums gallescs.

VERGARA (Gabriel M.^a): *Refranes, cantares y modismos españoles de carácter jurídico*. Ideas vulgares acerca

de las leyes, de la justicia, de los jueces y de las sentencias según las frases populares. — Vol. 117 (any 1910), pàg. 609; i vol. 120 (any 1912), pàg. 287.

3. Concursos anuals de la «Real Academia de Ciencias Morales y Políticas» sobre «Derecho consuetudinario y Economía popular de España». ⁽¹⁾

* *Primer concurso especial para premiar Monografías descriptivas de «Derecho consuetudinario y Economía popular».* (Convocatoria-programa).—«Gaceta de Madrid», 16 de maig de 1897.

Reproduït en la «Revista general de Legislación y Jurisprudencia», vol. 91 (any 1897), pàg. 804, i en l'obra d'En Costa, *Derecho Consuetudinario y Economía popular de España*, Barcelona, Soler, ed., tom. 1, p. 357. Vegi's també els *Programas de concursos abiertos por la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas*, que es publiquen anualment.

* Monografies premiades dels senyors: ALTAMIRA (R.), COSTA MARTÍNEZ (Tomàs), FUENTE PERTEGAZ, GARCÍA RAMOS, IBARRA Y RUIZ, LÓPEZ DE LA OSA, MÉNDEZ PLAZA, NAVARRO, PORRAS MÁRQUEZ, RUIZ FUNES, VERGARA Y MARTIN Y YABEN YABEN.

Vegi's més endavant la secció de «Publicacions registrades», on són detallades les monografies dels esmentats autors, monografies que la «Real Academia de Ciencias Morales y Políticas» ha donat generosament a l'ARXIU.

Altres monografies premiades i publicades per la «Real Academia de Ciencias Morales y Políticas» (agotades, segons manifesta aquesta Corporació a l'ARXIU):

ESPEJO (Zoilo): *Costumbres de Derecho y Economía rural consignadas en los contratos agrícolas usuales en las provincias de la Península española*, agrupadas según los

(1) Vegi's especialment l'estudi sobre En Costa, pàgs. 113-115 del present volum.

antiguos Reinos.—Memoria que obtuvo el 4.º premio en el 1.º concurso (año 1898). Madrid, 1900. 368 págs. en 4.º

LEZÓN (Manuel): *El Derecho consuetudinario de Galicia*. — Memoria que obtuvo el 2.º premio en el 4.º concurso (año 1901). Madrid, 1903. 119 págs. en 4.º

LÓPEZ MORÁN (Eliás): *Derecho consuetudinario y Economía popular de la provincia de León*. — Memoria que obtuvo el 1.º premio en el 1.º concurso (año 1898). Madrid, 1900. Un vol. en 4.º; 334 págs.

SANTAMARÍA Y TOUS (Victorino). Vegi's en la present Bibliografia: «Obres d'En Victorí Santamaria».

VICARIO Y PEÑA (Nicolás): *Derecho consuetudinario de Vizcaya*. — Memoria que obtuvo el 2.º premio en el 1.º concurso (año 1898). Madrid, 1901. Un vol. en 4.º, un mapa y 349 págs.

Costumbres administrativas de la autonomía vascongada. — Memoria que obtuvo el 1.º premio en el 4.º concurso (año 1901). Madrid, 1903. Un vol. en 4.º; 310 págs.

4. Altres obres o articles referents a costums jurídics d'Espanya.

AGUILERA Y ARJONA (Alberto): *Derecho consuetudinario. Galicia*. Sumaria noticia del régimen foral, usos locales, etc. — Madrid, F. Beltrán, 1916. 174 págs. en 8.º

* ALTAMIRA Y CREVEA (Rafael): *Interrogatorios de Economía y costumbres jurídicas de Asturias*. — Oviedo, 1908. 16 págs. en 4.º

ANGULO LAGUNA (Diego): *Derecho privado de Vizcaya*. — Madrid, 1903.

Referències als costums del país basc.

AZCÁRATE (Gumersindo de): *Vestigios del primitivo comunismo en España*. — «Boletín de la Institución Libre de Enseñanza», 1883.

BUJÁN Y BUJÁN (Gumersindo): *Sociedad gallega*. 1887.

LANFRANCO (Enrique): *Costumbres marítimas jurídico-mercantiles*. — «Revista de Derecho privado», n.º 8, Madrid.

MOUTÓN Y OCAMPO (Luis): *Plantación a medias. Contrato consuetudinario*. — «Revista de los Tribunales», vol. 39, pág. 392.

Derecho consuetudinario español. Cofradía de mareantes de San Sebastián. — «Revista de los Tribunales», volumen 41, pág. 187.

Derecho consuetudinario europeo. La prenda agrícola. — «Revista de los Tribunales», vol. 43, pág. 550.

Diccionario de Derecho civil, foral y consuetudinario. — Madrid, Imp. de Apalategui, 1904-5-6; 3 vols.

VARIOS: *Memoria sobre la industria y la legislación de pesca*, de los años 1879 a 1884. — Edición oficial. Madrid, 1885.

Conté dades sobre Dret consuetudinari i Economia popular i, entre altres, sobre les següents matèries: «La pesca en el Río Miño», per A. Panceira. «Sorteo de calas entre los pescadores de Cadaqués», per Frederic Rahola. «Sobre el arte de la encesa», per Emilio Hédiger. «Sorteo de pesqueras para el boliche», per Sañez Reguart.

PART SEGONA

COSTUMS JURÍDICS DE CATALUNYA

1. Obres d'En Victori Santamaria i Tous.

* *La rabassa morta y el desahucio aplicado a la misma en formularios, etc.* — Barcelona, Bassa, 1878; 1 vol. en 8.º, 2.ª ed., Madrid-Barcelona, 1893.

Las capitulaciones matrimoniales y la hipoteca por razón de dote. — Barcelona, 1880; 1 foll. en 4.º

Sobre l'«hereu» i els capítols matrimonials.

El contrato de aparcería. — Barcelona, 1894.

Recopilación razonada de los usos rurales del partido judicial de Vendrell. — Vendrell, Imp. Ramón H.ºs, 1896.

Derecho consuetudinario y Economía popular de las provincias de Tarragona y Barcelona, con indicaciones de las de Gerona y Lérida. — Memoria que obtuvo el 3.º premio en el 1.º concurso especial (año 1898) sobre Derecho consuetudinario y Economía popular, organizado por la R. Acad. de Ciencias Morales y Políticas. Madrid, 1901. 1. vol. en 4.º, 727 págs.

* *Manual del otorgante.* Instrucciones jurídicas y de derecho consuetudinario para las personas que hayan de otorgar escrituras ante Notario. — Vendrell, Imp. de Ramón H.ºs, 1903. 1 foll. en 8.º, 62 págs.

* *Derecho consuetudinario de España. Año agrícola en Vendrell.* — «Rev. g.ªl de Legislación y Jurisprudencia», vol. 90 (any 1897), pàg. 391.

Publicat també en l'obra: *Derecho consuetudinario de España* (Barcelona, Manuel Soler, ed. 1902), vol. II, pàg. 203.

* *Venta o arriendo de las hierbas de los viñedos en la provincia de Tarragona.* — «Rev. g.^{ral} de Legislación y Jurisprudencia», íbid., pàg. 408.

Publicat en l'obra citada, vol. II, pàg. 220.

Algo sobre los contratos de venta a retro. El derecho positivo y el consuetudinario. — «Rev. g.^{ral} de Legislación y Jurisprudencia», vol. 113 (any 1908), pàg. 68.

Notas sobre Derecho consuetudinario catalán. — «Revista Jurídica de Cataluña», any 1902, pàg. 641; i any 1903, pàg. 154.

El Notariado y el Derecho catalán. — «La Notaría», any 1897, pàg. 277.

Sobre la necessitat de recopilar els costums jurídics.

Estudios críticos sobre derecho civil y notarial consuetudinario. — «La Notaría», any 1897, pàg. 185.

Sobre l'any agrícola, parceria de vinyes, de terres, de bestiar o *soccida*, venda de boscos, etc.

Una cuestión de derecho consuetudinario en relación con la responsabilidad notarial. — «La Notaría», any 1898, pàg. 24.

Sobre la societat a compres i millores que sol pactar-se a Tarragona.

Un poco de Economía popular y derecho consuetudinario antiguos. — «La Notaría». anys 1898, pàg. 309; 1899, pàgs. 25, 67, 135, 162, 195, 256, 290 i 350; i 1900, pàgs. 6 i 32.

2. «Revista Jurídica de Cataluña» (Barcelona).

ABADAL (Raimond de): *Característica de la propiedad catalana.* — Any 1899, pàg. 895.

Cita nombrosos costums catalans.

CATÁ DE LA TORRE (Ramon M.^a): *Exposición razonada y crítica de costumbres jurídicas del Principado de Catalu-*

ña o de algunas de sus principales comarcas. — Any 1914, pàg. 479; i any 1915, pàgs. 67 i 339.

Sobre el pacte feudal, enfiteusis, rabassa morta, venda a carta de gràcia, censal i capítols matrimonials amb els variats pactes que solen contenir segons les comarques.

* COLL I RODÉS (Ramon): *Estudi crítich de la condició de la dona com a muller y com a mare en las costums juridicas y en la legislació vigent a Catalunya.* — Any 1904, pàgs. 497 i 623; i any 1905, pàgs. 103, 424, 528 i 583.

* ESTASEN (Pere): *Instituciones económicas y jurídicas de Barcelona que resuelven el problema social en el campo.* — Any 1905, pàg. 641; i 1906, pàgs. 26 i 164.

Sobre la comunitat domèstica, la parceria a perpetuïtat i la tinguda.

* FAUS I CONDOMINES (Josep): *Els capítols matrimonials a la comarca de Guissona (Catalunya segriana).* — Any 1907, pàgs. 201, 287, 313, 379 i 599.

* *Del contracte d'empenyament a Catalunya.* — Any 1913, pàg. 342; i 1914, pàg. 48.

* FONTOVA I ESTEVA (Tomàs): *La llegítima dels fills a Catalunya.* — Any 1914, pàgs. 129 i 209.

Costums referents a la institució de la pubilla.

LANFRANCO (Enric): *Costumbres marítimas juridico-mercantiles.* — Any 1911, pàg. 26.

Los contratos marítimos de mota y participación en madera. — Any 1914, pàg. 203.

* MARTÍ I MIRALLES (Joan): *La qüestió de la parceria.* — Any 1904, pàg. 217; i 1905, pàgs. 140, 210, 283, 366 i 454.

MASPONS I ANGLASELL (Francisco): *La rabassa morta.* — Any 1912, pàgs. 362 i 400.

PARÉS (Sebastià): *Venta a carta de gracia en Cataluña.* — Any 1910, pàgs. 435, 489 i 563.

La Boïga. Institució consuetudinària del partit judicial de Solsona. — Any 1916, pàg. 575.

*SAGUER I OLIVET (Emili): *Règimen econòmic familiar de Girona y son Bisbat*, segons els més freqüents pactes matrimonials. — Any 1907, pàg. 473.

Publicat també en fascicle apart: Barcelona, Fills de Jepús, 1908.

*VALLÉS I PUJALS (Joan): *Un contracte sobre bestiar boví*. — Any 1904, pàg. 114.

3. Revista «La Notaria» (Barcelona).

FONT (Camil): *Las capitulaciones matrimoniales en Cataluña*. Heredamiento absoluto a favor de los hijos contrayentes. — Any 1899, pàgs. 153, 188, 269 i 325; i 1900, pàgs. 343 i 376.

LÓPEZ (Marian): *Un privilegio local*. — Any 1894, pàg. 454.

Costum d'establir a domini mitjà a Sant Celoni.

MASPONS I LABRÓS (Francisco): *La pagesia catalana* (estudi agrícola-històric-jurídic). — Any 1893, pàg. 97.

PORCIOLES (Joan de): *El axovar*. *Axobar, axovar, ajobà o ajoba*. — Any 1898, pàg. 71; i 1901, pàg. 61.

PUIG-SAMPER I DE MAYNAR (Frederic de): *Costumbres jurídicas catalanas*. — Any 1889, pàg. 145.

Ressenya de les conferències donades a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, amb referències a la informació sobre costums catalans oberta per l'altre. Col·legi de Notaris de Barcelona.

4. «Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro». (Abans, des de 1852 a 1868, «Revista de Agricultura práctica»).

CADAFALCH (Joaquim): *Del establecimiento a rabassa morta*. — Vol. 17 (any 1868), pàgs. 7, 33, 57 i 82.

Sobre el Congreso catalán de Jurisconsultos. — Vol. 32 (any 1883), pàg. 134.

Dades sobre l'organissació tradicional de la família catalana.

COMA I TORRENS (Josep): *Contratos para la plantación de las viñas.* — Vol. 46 (any 1897), n.º d'agost; i vol. 47 (any 1898), pàg. 231.

Amb un model de contracte privat d'arrendament en català. Reproduït a «La Notaría», any 1898, pàg. 257.

FAGES DE ROMÀ (Narcís): *Escrituras de arrendamiento de aparcería y a precio fijo.* Modelos premiados por la Junta Provincial de Agricultura de Gerona en los concursos de 1856 y 1863. — Vol. 13 (any 1864), pàgs. 74 i 129.

H.: *Los préstamos de trigos en la comarca de la Litera (Huesca).* — Vol. 45 (any 1896), pàg. 357.

INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE S. ISIDRO: *Rabassa morta.* — Informe ... acerca de la redención de foros, subforos, censos frumentarios, derechos y rabassa morta. Vol. 23 (any 1874), pàg. 158.

Modelo de contracte d'arrendament pera vinyes. — Volum. 47 (any 1898), pàg. 225.

Es posà a la venda en fulles soltes, a 0'10 ptes. una.

MIR (Marc): *Sobre la aparcería de viñas.* — Vol. 44 (any 1895), pàg. 85.

Amb models del contracte.

MIR Y MIR (Pere): *L'aparcería a Menorca.* — Vol. 66 (any 1917, juny).

PASCUAL (E.): *Descuaje del terreno a brazo. Contratos.* — Vol. 38 (any 1889), pàg. 183.

SABATER (Ramon de): *Cultivo alterno anual.* Práctica de Gerona. — Vol. I (any 1852), pàg. 249.

Sobre pactes de parceria al pla de Girona.

5. Altres obres o estudis. ⁽¹⁾

* BALCELLES I TARRAGONA (M.): *Manual del testador catalán*. — Igualada, Imp. Abadal, 1860, fascicle.

Conté una descripció dels capítols matrimonials.

BENACH I SONET (Pau): *En defensa de la rabassa morta*. Estudio jurídico-práctico. — Barcelona, Imp. Suárez, 1911.

BORRELL I SOLER (Antoni M.^a): *Les pràctiques jurídiques de Catalunya*. — «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», XXI, pàgs. 234 i 266.

BROCÀ (Guillem M.^a de): *Costums jurídiques a la ratlla d'Aragó*. — Anuari de l'«Institut d'Estudis Catalans», MCMVII, pàg. 335.

CAMA I CIRÉS (Joan): *El contrato enfiteútico en Cataluña conocido con los nombres de «censo» o «establecimiento»*. — La Bisbal, Codolà, 1889.

Sobre enfiteusis, rabassa morta, revessejat, censals, violaris i vitalicis.

* CAÑAS I MAÑÉ (Josep): *Explotació del cultiu agrícola*. — Vilafranca, 1907.

* CARRERAS I ARTAU (Tomàs): *La Reforma interior y la qüestió de la redimibilitat dels censos de Barcelona y de tot Catalunya*. Estudi de biologia jurídica catalana. — «La Académica», Barcelona, 1908, in-8.º, 46 pàgs.

En aquest estudi és exposada la situació consuetudinària actual d'aquella qüestió, a base d'una informació de varis notaris de Catalunya.

* COSTA I MARTÍNEZ (Joaquim): *Una fórmula de organización del trabajo practicada en Breda*. — «Revista Nacional». Any 1.º, n.ºs 12 i 13, pàg. 270.

Sobre la «Asociación de Maestros Alfareros de Breda».

(1) En els tractats corrents de Dret civil català, p. e.: els dels senyors Duràn i Bas, Brocà i Amell, Corbella, Pella i Forgas, etc., s'hi trobarà també notícia d'institucions jurídico-consuetudinàries. Vegi's, així mateix, els tractats i formularis de Notaria.

ESTASEN (Pere): *Costumbres jurídicas de España. Comunidades de trabajo en Cataluña*. — «Rev. general de Legislación y Jurisprudencia», vol. 92 (any 1898), pàgs. 313 i 510; i 93 (any 1898), pàg. 59,

Derecho consuetudinario de Cataluña. Cuarteros y quineros. — «Rev. general de Legislación y Jurisprudencia», vol. 103 (any 1903), pàg. 225; i 104 (any 1904), pàg. 19.

Costumbres marítimas de la costa de Cataluña. Ensayo sobre los contratos conocidos con el nombre de «mota, participación en madera» y relaciones jurídicas a que da lugar. — Memoria premiada. Barcelona, Imp. de Sucesores de Ramírez, 1880.

FAGES DE ROMÀ (Narcís): *Escrituras de arrendamiento de aparcería y a precio fijo*. Modelos premiados por la Junta Provincial de Agricultura de Gerona en los concursos de 1856 y de 1863. — Figueras, Imp. Miegerville.

* GOMIS (Cels): *Costums jurídica-familiars a la Vall de Venasch*. «Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana», any II (1882), pàgs. 107-8.

HERAS DE PUIG (Narcís): *Errores jurídicos vulgares en Cataluña*. — «Revista de Gerona», any 1880, pàgs. 226, 267, 304, 376 i 412.

Sobre el dret de supervivència, els pubills i altres matèries.

* INSTITUTO AGRÍCOLA CATALÁN DE SAN ISIDRO: *Constitución familiar y organización de la propiedad rural en Cataluña*. — Barcelona, Altés, 1912, fascicle.

JANSANA I LLOPART (Antoni): *Del establecimiento a rassa morta*. — Barcelona, 1898.

LOUTCHITSKI (Ivan): *La comunidad agrícola en los Pirineos*. — «La Administración», Madrid, Julio-Agosto, 1897.

* MASPONS I ANGLASELL (Francisco): *Tractat dels pactes nupcials o capítols matrimonials que escrigué Joan Pere*

Fontanella. — Traducció i notes de... Barcelona, Editorial Ibérica, 1916, volum I.

En un estudi preliminar el senyor Maspons dona compte sintèticament de les contestacions dels notaris catalans al primer tema dels continguts en l'Informació promoguda per l'Iltre. Col·legi de Notaris de Barcelona, a darrers del segle XIX, o sigui sobre capítols matrimonials. Veus-aquí el sumari de dit estudi: Extensió i intensitat del costum de fer capítols. — Els heretaments. — De les substitucions. — Del dot. — De l'escreix. — De l'arxovar. — El tantundem. — De l'associació de compres i millores i de la societat de ganancials. — Del pacte d'usdefruit.

La costumbre en el régimen jurídico catalán. — «Revista de Derecho Privado», n.º 45, juny de 1917.

MASPONS I LABRÓS (Francisco): *Los vehins.* Costums populars. — «Lo Gay Saber», 2.ª època, any III, n.º 5, pàg. 51.

PELLA I FORGAS (Josep): *Tratado de las relaciones y servidumbres entre las fincas.* — Barcelona, Espasa ed., 1 vol. Sobre costums en les edificacions urbanes.

* PORCIOLES (Joan de): *Notes Folkloriques de la Vall d'Ager.* — Pròlec del senyor Maspons i Labrós. Barcelona, Verdaguer, 1899, Biblioteca Popular del «Centre Excursionista de Catalunya».

PUIG-SAMPER (Frederic de): *La Pubilla.* — Barcelona, Jepús, 1894.

Reproduït en la «Rev. general de Legislación y Jurisprudencia», vol. 85 (any 1894), pàg. 126; i vol. 85 (any 1895), pàg. 121; i en «La Notaría», any 1894, pàgs. 92 i 121.

RAHOLA (Frederic): *Algunas noticias acerca de las antiguas comunidades de pescadores en el cabo de Creus.* Barcelona, Imp. de la Casa de Caridad, 1904.

Derecho Consuetudinario de España. Sorteo de calas entre los pescadores en Cadaqués. «Rev. general de Legislación y Jurisprudencia», vol. 92 (any 1898), pàg. 120.

RAMON I VIDALES (Jaume): *Breus observacions jurídicas sobre la organissació de la familia catalana*. — Premiats en els Jocs Florals de Barcelona de l'any 1883. Barcelona, Tip. La Renaixensa, 1883.

* SAGUER I OLIVET (Emili): *De la parceria y'l judici de desahuci*. — Dos fascicles: Girona, Tip. Masó, 1905; i Imp. Torres, 1906.

TORROELLA (Joan Bta.): *Lo Dret civil gironí*. — Mataró, 1889.

Aludeix a nombrosos costums.

VERGÉS (Francisco): *Lo contracte d'aparceria*. — «Calendari del Pagès». Any 1906, pàg. 53.

WENTWORT WEBSTER (Rev.): *Quelques notes archéologiques sur les moeurs et les institutions de la region pyrennéenne*. — Bayona, 1885. — Trad. castellana en el «Boletín de la Institución Libre de Enseñanza», any 1886, n.ºs 217 i segts.

Sobre comunals en el Pireneu.